

KULTURNI IN ČASOVNI ORIS SLOVANSKEGA ZGODNJEGA SREDNJEGA VEKA NA OBMOČJU SLOVENIJE

PAOLA KOROŠEC

Ljubljana

Čeprav zgodnjesrednjeveška arheologija posveča posebno pozornost raziskavam najstarejše slovanske periode v Sloveniji, še ni podana sintetična slika z arheološkega stališča, ki bi zajela vsa dosedanja odkritja.¹ Ta pomanjkljivost se ne čuti samo v kulturni zgodovini, temveč v splošnem tudi pri presojanju kulturne dejavnosti te periode. To velja toliko bolj, ker še vedno veljajo sklepi, dognani pri prvih slovanskih najdbah, odkritih na avstrijskem območju, ko je tolmačenje materialne kulture slonelo na popolnoma drugih kriterijih.² Čeprav obstajajo posamezne starejše obdelave gradiva, ki zajemajo večje geografsko območje,³ nam nove najdbe nalagajo tudi nov način tolmačenja posameznih elementov in določenih momentov, ki imajo velik pomen za kulturni in posebno kronološki prerez tega obdobja. Končno tako obdelavo terja najnovejše delo o nekdanji köttlaški kulturi.⁴ Pri analizi grobnih celot posameznih nekropol in predvsem stratigrafskih odnosov med posameznimi grobovi ali sektorji grobišč se je pokazalo, da ta kulturna skupina ni enotna in da njej pripisana grobišča pripadajo večjemu številu kulturnih skupin. Čeprav zajemajo nekatere od njih v istem času tudi isto območje zaprtega kulturnega kroga, bodisi s posameznimi nekropolami, bodisi z določenimi njunimi deli, ali pa samo s posameznimi grobovi, nam sestav inventarja nalaga, da jih obravnavamo kot posebne kulturne skupine. Že s širjenjem posamezne kulturne skupine je izpričano, da najdbe celotnega slovenskega ozemlja ne pripadajo samo enemu kultur-

¹ Takšen prerez je v novejšem času podal B. Grafenauer v Zgodovini slovenskega naroda 1 (1964) 311 ss.

² M. Much, Frühgeschichtliche Funde aus den Österreich. Alpenländer. Mitt. d. Zentral-Komm. 24, 1898, 125 ss. A. Riegel, H. Zimmermann, Kunstgewerbe des frühen Mittelalter (1923). R. Pittioni, Der frühmittelalterliche Gräberfund von Köttlach, Landkr. Gloggnitz, Niederdonau. Sonderschr. d. Arch. Inst. d. Dt. R. 14 (1943). Itd.

³ Razen Dinklagejevih razprav naj omenimo delo W. Šmida, Altslovenische Gräber Krains. Carniola 1, 1908, 17 ss. J. Korošec, Staroslovenska grobišča v severni Sloveniji (1947).

⁴ P. Korošec, Zgodnjesrednjeveška arheološka slika karantanskih Slovanov (pripravljeno za tisk — odslej Zgodnjesrednjeveška arheološka slika).

nemu krogu. Tako pripisovanje pa je med drugim povezano z izvorom zastopanih kulturnih skupin in z območjem, ki ga najbolj intenzivno zavzema.

Glede na to se najbolj loči, kot zgoščena kulturna celota zahodni del Slovenije z najdbami nekdanjega »köttlaškega kroga«. Z analizo njegovih grobnih celot na slovenskem kot tudi na avstrijskem ozemlju se je izkazalo — če ne upoštevamo grobov s keramiko, da imamo opraviti z dvema kulturno in časovno ločenima skupinama. To dejstvo je potrdila vertikalna in horizontalna stratigrafija na posameznih nekropolah, kot npr. kažejo grobišča Bled—Pristava II,⁵ grobišče okoli farne cerkve v Kranju,⁶ Ptujski grad⁷ in dr. Na teh nekropolah je moč ločiti dva kulturna horizonta z določenimi kronološkimi razlikami. V starejšem je s številnimi zaprtimi grobnimi celotami dognana skupina, ki smo jo za razliko od köttlaške imenovali karantansko. Njeni specifični elementi imajo delno svoje prototipe v podonavskih predlogih, delno pa v vzhodnoalpskih starejših kulturnih skupinah. To so poleg navadnega obroča s pentljo in kvačico uhan z večjim številom zank na dnu loka, uhan z vertikalno vdeto jagodo, prstan z rombično razširjenim sprednjim delom ter ploščata fibula, izdelana iz tenke pločevine, T. 2, 3, 4: 2—8. Drugi kulturni horizont ima obročke s konusi na koncih, okroglo ploščato fibulo, luničaste uhane in prstane okroglega ali polkrožnega preseka kot vodilne elemente, T. 4: 1, T. 5. Čeprav so nekateri od teh elementov popolnoma novi, tako npr. omenjeni obroček, delno pa tudi luničast uhan, je nedvomno, da je kulturna skupina tega horizonta nastala z razvojem v krogu, ki mu je pripadala karantanska in na podlagi te tudi nastala nova köttlaška kulturna skupina. Pod vzhodnim vplivom ta skupina vlija svoje predmete ter s spremembo tehnike izdelave uporablja tudi novo tehniko ornamentiranja, tj. emajliranje, ki je zamenjalo nekdanje vstavljanje steklenih polbiserov v izrezljane odprtine na pločevinasti površini predmeta.⁸ Kulturni krog, v katerega sodita obe skupini, je po ozemlju, na katerem se širi njegovo jedro, imenovan karantanski kulturni krog.⁹ Glede na to, da najdbe tega kroga na našem ozemlju kažejo vse odlike najdb z območja avstrijske Koroške in Štajerske oziroma območja nekdanje Karantanije ter glede na gostoto njunih pojavov v naših krajih, je izpričano, da tudi slovenske najdbe te vrste pripadajo temu kulturnemu jedru.

Skupino, ki se je izločila od köttlaške na karantanskem območju z zaprtimi najdbami, smo imenovali skupino s keramiko. Njeni grobovi imajo poleg pridakov v obliki noža, kresila in šila še keramične posode. Na tem ozemlju ločimo ne samo grobne celote, temveč v večini primerov

⁵ J. Kastelic, B. Škerlj, Slovenska nekropola na Bledu. Dela SAZU 2, (1950) 29.

⁶ J. Kastelic, Staroslovanski Kranj. Spominski zbornik, 900 let Kranja (1960) 45. Avtor omenja samo en grob kot starejši, medtem ko kažeta sl. 2 in 3, da je obstajala večplastna stratigrafija.

⁷ P. Korošec, Zgodnjesrednjeveška nekropola na Ptujskem gradu. Zgod. časopis (v tisku).

⁸ P. Korošec, Poskus delitve slovanske materialne kulture na področju Karantanije. Zgod. časopis 15, 1961, 157 ss.

⁹ P. Korošec, Zgodnjesrednjeveška arheološka slika.

celo ločena grobišča.¹⁰ Čeprav ni bila do danes v splošnem dovolj upoštevana, je pri nas vidna na nekropolah na Bled—Suvobor,¹¹ Srednje Bitnje, T. 6¹² in dr. ter posamezni grobovi na Bled — »brdo«,¹³ Ptujski grad¹⁴ in dr. Sodeč po najdbah keramičnih fragmentov, je bila zastopana tudi na nekaterih drugih grobiščih. Poleg grobišč kot so »na gorenji Savi« v Kranju¹⁵ ali pri sv. Petru v Ljubljani,¹⁶ za katere vemo, da je bita tu najdena keramika odvržena, so bili verjetno grobovi te skupine tudi na nekropoli v Žirovnici,¹⁷ okoli farne cerkve v Kranju¹⁸ in dr.

Že omemba do sedaj odkritih najdišč govori, da je skupina s keramiko morala biti zelo pogosto zastopana na ozemlju, na katerem se javlja karantanski kulturni krog. Toda glede na to, da bodisi karantanski bodisi köttlaški elementi nikoli niso bili v spremstvu keramike, je očitno, da kljub razširjenosti na vsem ozemlju ne spada v njun kulturni krog.

V zadnjem času so posebno pozornost takim grobnim najdbam posvetili razen čeških¹⁹ tudi slovaški arheologi.²⁰ Pridobljene ugotovitve so v zvezi s to kulturno skupino pokazale, da take nekropole predstavljajo ne samo odliko določenih območij, temveč pripadajo širšemu kulturnemu krogu, ki zajema ne samo severna območja srednje Donave, temveč tudi precejšnje ozemlje južno od nje. Glede na to, da so grobove te kulturne skupine odkrili tudi v Slavoniji,²¹ dalje na območju jadranske obale od Istre²² do Dalmacije,²³ lahko domnevamo, da je bila ravnotako v rabi, čeprav je še niso odkrili na območju Hrvatske južno od Save in po vsej verjetnosti tudi v zahodni Bosni. Ta domneva je mogoča tem prej, ker je kulturna skupina s keramiko zastopana tudi v vzhodni Sloveniji.

V grobovih te skupine se včasih pojavlja na našem ozemlju nakit, ki je v glavnem omejen samo na uhane. Ti uhani razen v nekaterih detajlih izvedbe ter navadnih obročkov pripadajo drugemu tipu, kot so uhani karantanske skupine. Čeprav se taki uhani niso ohranili zaradi svoje krhkosti, lahko sklepamo, da se oblikovno vežejo s tipom navadnega obročka s pentljo in kvačico na konceh, delno pa za tip uhana z

¹⁰ P. Korošec, *ibidem*.

¹¹ R. Ložar, Arheološke najdbe na Bledu. Glasnik muz. druž. za Slovenijo 10, 1929, 58 ss.

¹² A. Valič, Staroslovansko grobišče v Smokuču pri Žirovnici in Srednjem Bitnju pri Kranju. Arh. vestnik 13-14, 1962-63 (1963) 570 ss.

¹³ W. Šmid, Carniola 1, 1908, 26 ss.

¹⁴ P. Korošec, Zgod. časopis (v tisku).

¹⁵ R. Ložar, Poročilo o arheološkem delu Narodnega muzeja v Ljubljani v letih 1928—1930. Glasnik muz. druž. za Slovenijo 11, 1930, 33 ss.

¹⁶ R. Ložar, Dve najdbi iz staroslovanske dobe. Glasnik muz. druž. za Slovenijo 18, 1937, 135 ss.

¹⁷ Gradivo v Narodnem muzeju v Ljubljani.

¹⁸ Gradivo še ne obdelano.

¹⁹ J. Poulik, Staroslovanská Morava. Mon. arch. 1 (1948).

²⁰ A. Točík, Die vorgrossmährische Periode in der Slowakei. Das Grossmährische Reich. Brno — Nitra, 1.—4. X. 1963 (1966) 53 ss.

²¹ Ks. Vinski, Sl. Ercegovci, Ranosrednjevekovno groblje u Brodskom Drenovcu. Vjesnik Arh. muz. Ser. 3, 1, 1958, 129 ss.

²² B. Marušič, Istra u ranom srednjem vijeku (1960) 24 ss.

²³ J. Belošević, Slavenska keramika iz srednjewjekovne nekropole »Materiza« kraj Nina. Diadora 2, 1962, 237 ss.

večjim številom zank na dnu loka. Uhani te skupine so v spodnjem delu oviti s tenko žico in istočasno je njihov spodnji del oblikovan v lunulo, pod katero so bogati verižičasti obeski (T. 1). Ne glede na nadaljnji razvoj takega tipa na vzhodnoalpskem ozemlju ter ne glede na vpliv sorodnih variant za formiranje köttlaškega uhana,²⁴ kaže v tehniki izdelave ter v načinu oblikovanja spodnjega dela obroča v privesek na identičnost s podobnimi tipi t. i. nitranske skupine.²⁵ Čeprav je vprašanje o izvoru te skupine odprto, je za nas pomembna ta oblikovna identičnost, ker kaže na pot, odkod je v vzhodnoalpske kraje prišla skupina s takim tipom uhana. Po načinu izdelave je nedvomno, da predstavljajo rustificirano ponazarjanje tehnike filigrana in granulirane žice podobnih uhanov. Čeprav naš tip predstavlja eno od variant, ki je danes znana južno od Drave²⁶ in v Spodnji Avstriji,²⁷ je nedvomno, da se veže na prototipe podonavskega izvora.

Poleg te vrste povezave z istega območja so še drugi pojavi, ki so se do danes omenjali samo v zvezi s tipološko komparacijo. Prvi med njimi predstavljajo t. i. velikomoravske grobne celote, drugi pa so zajeti pod imenom belobrdске skupine.

Med velikomoravske grobove na slovenskem ozemlju lahko štejemo za sedaj samo najdbe določenega števila grobov z nekropole ptujskega gradu.²⁸ Inventar teh grobov je v našem kulturnem krogu tuj element, oziroma kaže predmete, ki so prišli od drugod. Splošni kulturni izraz in številčnost njihovih najdb so trenutni pojav, ki na našem ozemlju ni imel globljega odmeva.

Za razliko od velikomoravskih so najdbe belobrdске skupine številne in se širijo z zaprtimi grobnimi celotami skoraj čez vse območje vzhodnega in posebno severovzhodnega dela Slovenije, kjer se javlja z nekropolami, ki pripadajo večinoma tej kulturni skupini. Ker meji s področjem, na katerem se širi karantanski kulturni krog, se njuni elementi križajo in med seboj mešajo.²⁹ Toda glede na to, da po köttlaški fazi ne pride v karantanskem krogu do nadaljnega kulturnega razvoja, se posreči mlajši belobrdski skupini vrniti svojo kulturno nadmoč ne samo na vzhodnem delu Slovenije, temveč v dokaj občutni meri tudi na zahodu.

Inventar grobnih celot teh nekropol se ne razlikuje od grobov te kulturne skupine izven našega ozemlja, tj. iz Panonije, Slavonije, Srema in dr. Vodilni elementi so enaki in obsegajo grozdast uhan, obročke, tor-kvese in ogrlice, sestavljene iz dvodelnih obeskov (T. 7), razen zapestnice, ki ni do sedaj zastopana v naših grobovih. Pri problemu izvora te

²⁴ P. Korošec, Zgod. časopis 15, 1961, 182 ss.

²⁵ B. Dostál, Das Vordringen der grossmährischen materiellen Kultur in die Nachbarländer. Magna Moravia (1965) 361 ss.

²⁶ P. Korošec, Zgod. časopis (v tisku).

²⁷ H. Mitscha-Märheim, Das Gräberfeld von Sieghartskirchen, N.-Ö., und seine Bedeutung für die mittelalterliche Siedlungsgeschichte. Arch. Austriaca 13, 1953, sl. 14.

²⁸ P. Korošec, Problem der Grossmährischen Elemente auf dem Gräberfeld auf dem Burg Ptuj. Sbornik Nar. mus. 20, 1966, 179 ss.

²⁹ P. Korošec, Zgod. časopis (v tisku).

skupine ja zanimivo omeniti mnenja in tolmačenja nekaterih arheologov. J. Eisner domneva, da je za ta problem pomembno širjenje velikomoravskih elementov, ki so označeni kot velegrajska skupina.³⁰ B. Szöke³¹ in Gy. Török³² stojita na stališču, da imajo glavno vlogo za formiranje belobrdске skupine velikomoravski elementi. A. Točík vidi nastanek te skupine v integracijskem procesu med velikomoravskimi, domorodnimi in novimi elementi, ki so jih prinesli z vzhoda Madžari.³³ Dostal na podlagi vseh teh mnenj sklepa, da so v procesu formiranja belobrdске kulturne skupine predstavljali velikomoravski elementi 10. stoletja na območju karpatskega bazena, ki je pred prihodom Madžarov, bil določen čas pod vplivom višjega družbenega slovanskega sloja. Poleg tega opozarja na dejstvo, da ni treba vseh primerov dragocenega nakita pripisati samo velikomoravski kulturni skupini, ker so mnogi od njih lahko nastali neposredno pod bizantinskim vplivom. Ravno tako je po njem za formiranje belobrdске skupine imela pomembno vlogo nitranska skupina. Pri obravnavi tega vprašanja se opira samo na najdbe z območja Madžarske, Sedmograške in Romunije,³⁴ za primere pa, ki kažejo sorodne nitranske elemente na najdiščih severovzhodnega Balkana, pušča vprašanje odprto.³⁵

Ne da bi se globlje spuščali v probleme nastanka belobrdске kulturne skupine, je že glede na omenjene domneve o velikomoravskih najdbah na ozemlju Slovenije gotovo, da belobrdska skupina prodira v naše kraje z onega področja, kjer so nastajale predloge, iz katerih je nastal močnejši kulturni horizont. Posamezni pojavi na našem ozemlju nas silijo, da moramo kljub temu upoštevati tudi možnost, da so neodvisno nastali posamezni identični elementi na sorodnih starejših osnovah.³⁶

Če primerjamo posamezne najdbe z našega ozemlja, ki so uvrščene v belobrdsko skupino, bomo opazili, da niso enotne in da imajo v bistvu včasih cele grobne celote ali pa samo posamezni elementi različen kulturni pomen. Tako se ločijo najdbe južnih najdišč od najdb v severnih predelih vzhodnega območja Slovenije. Pri teh so značilne posamezne oblike uhanov, ki jih je danes moč povezati z uhani iz dalmatinskega kulturnega kroga, čeprav so sorodni elementi znani tudi drugod. Takemu tipu lahko prištejemo uhan z vodoravno vdeto jagodo na obroču, kot so npr. uhani iz dveh nekropol v Črnomlju.³⁷ T. 8: 5, 6, 8, 10. Komparativ-

³⁰ J. Eisner, *Slavia antiqua* 7, 1960, 199 ss.

³¹ B. Szöke, *Arch. Ért.* 86, 1959, 32.

³² Gy. Török, *Die Bewohner von Halimba in 10. und 11. Jahrhundert. Arch. Hung. NS* 39 (1962) (odslej Halimba [1962]).

³³ A. Točík, *Súčasný stav archeologického bádania najstarších dejín slovenského národa. Arch. rozhledy* 15, 1963, 611 ss.

³⁴ B. Dostál, o. c. 403 ss.

³⁵ B. Dostál, o. c. 405.

³⁶ Za to domnevo bi med drugim govorili tudi uhani s Sel pri Dobovi. J. Korošec, *Staroslovanski grobovi na Selah pri Dobovi. Arh. vestnik* 5, 1954, 167 ss.

³⁷ W. Šmid, *Carniola* 1, 1908, 37 ss. V. Šribar, *Staroslovensko grobišče v Črnomlju. Situla* 4, 1961, 81 ss.

no gradivo za njih najdemo razen v uhanih s tremi jagodami³⁸ še v variantni, ki se kot vodilni element javlja na nekropolah zahodne Bosne.³⁹

Drugi tip, ki ga ne moremo pripisati belobrdski skupini, je uhan, pri katerem je spodnji del loka ovit s tenko spiralno žico. Ta tip je v slovenskih nekropolah zelo malo znan.⁴⁰ Čeprav ni do sedaj nihče podrobno obravnaval njegovega izvora, je nedvomno, da ni po tehniki in načinu obravnavanja nastal na našem ozemlju, temveč da se tudi veže na območje srednjega Podonavja.⁴¹

Če upoštevamo samo omenjene elemente, je izpričano, da tudi materialna kultura, odkrita na najdiščih vzhodne Slovenije, ni enotna, še manj jo lahko pripišemo samo eni kulturni skupini. Tudi tu se z zaprtimi najdbami, kot na zahodnem delu, loči skupina s keramiko. Od drugih kulturnih skupin se razen omenjenih najdb karantanskega kulturnega kroga ločijo še čiste kulturne celote belobrdske skupine. Poleg teh je še vrsta zaprtih kulturnih najdb, kot so npr. nekropola na Turnišču pri Ptuj, njene grobne celote ne spadajo niti v eno od omenjenih skupin in vendar so pomemben kulturni segment.⁴² Po širjenju analognih kulturnih enot našega gradiva tudi drugod lahko trdimo, da pripadajo v splošnem poleg skupine s keramiko in belobrdske tudi druge najdbe vzhodnemu kulturnemu krogu, ki v svoje meje zajema tudi vzhodni del Slovenije.

Posebno poglavje je kronološko usklajevanje vseh teh najdb, predvsem tistih, ki do sedaj niso v večjem številu odkrite in tudi ne raziskane. Navzlic tej pomanjkljivosti nam v tem vprašanju nudi največ elementov obdelava karantanskega kulturnega kroga. Delitev njegove materialne kulture na več skupin je pritegnila tudi njihovo delitev v dve časovni fazi. Na podlagi raznih stratigrafskih in drugih faktorjev je dognano, da sta karantanska skupina in skupina s keramiko starejši od köttlache. Po splošni kronologiji materialne kulture in razvoja kulturnih skupin na ozemlju vzhodno od Slovenije ustreza starejša faza bolj ali manj avaro-slovanskemu obdobju, mlajša pa se navezuje na čas po njem.

Glede na to kronološko delitev je nedvomno, da je tudi v vzhodnem delu Slovenije skupina s keramiko starejši časovni segment, čeprav ostane še vedno odprto vprašanje, ali je edini kulturni izraz tega območja za ta čas. Za časovno in kulturno opredeljevanje te skupine, ne glede

³⁸ Par takih uhanov je znan iz Köttlacha, Diemlacha, Strassengela v Avstriji in v Kranju v Sloveniji. A. Valič, Arh. vestnik 18, 1967, T. 8: 4. Omeniti moramo, da je bila na posameznih primerih iz Črnomlja ohranjena še tenka žica, s katero je bil ovit obroč.

³⁹ N. Miletić, Slovenska nekropola v Gomjenici kod Prijedora. Glasnik Zem. muz. NS 1966/67, 21–22, 81 ss.

⁴⁰ J. Hampel, Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn 3 (1905) T. 526, grob. 74. Lj. Karaman. Iskopine društva »Bihaća« v Mravincima i starohrvatska groblja. Rad JAZU 268, 1940, sl. 27, spodnja vrsta. Dva uhana, verjetno sta par, sta najdena tudi v Köttlach. Gy. Török, Halimba (1962) 161, T. 58.

⁴¹ P. Korošec, Raziskave na Svetih gorah na Bizeljskem. Arh. vestnik 20, 1969, 239 ss.

⁴² J. Korošec, P. Korošec, Predzgodovinsko in staroslovansko grobišče pri Turnišču v bližini Ptuja. Razprave SAZU 3, 1953, 179 ss.

na njeno pripisovanje avaro-slovanskemu krogu je pomembno, da jo tudi drugod ločijo v posebno skupino, ki naj bi severno od srednje Donave bila časovno paralelna s skupino praškega tipa keramike, oziroma naj bi na tem ozemlju bila znana že v 6. stoletju. Dejstvo, da posamezni primeri keramike v zaprtih grobnih celotah po svojih oblikah in kakovosti izdelave (kot npr. v Obrežu pri Dobovi⁴³) izpričujejo kontinuiteto brez presledka s poznoantičnimi primeri te vrste, dovoljuje, da to skupino pripišemo času, ki je sledil takoj po slovanski naselitvi v naše kraje. Končna meja trajanja te skupine je nedvomno zaznamovana s pojavom luničastih uhanov, izdelanih s filigransko žico, ki so predhodniki köttlaških primerov. Z druge strani pa ta moment in tudi nekateri emajlirani ornamenti, ki jim je bil vzor granuliran uhan,⁴⁴ postavljajo mejo nastanka köttlaške skupine v sredino 9. stoletja. Časovno mejo trajanja köttlaške skupine nam določajo v glavnem zaprte grobne celote, kjer so zastopani köttlaški in belobrdski elementi. Na podlagi teh je zanesljivo, da köttlaška skupina neha s pojavom ogrlic z dvodelnimi priveski.⁴⁵ Ker so te ogrlice nastale pod vplivom madžarskih predlogov, njena skrajna časovna meja sovпада s koncem 10. stoletja.

Za razliko od karantanskega kulturnega kroga sega vzhodni z belobrdsko skupino na naše ozemlje, glede na zanesljivo z denarjem datirane najdbe Panonije, Slavonije in Srema, v 10. in vse 11. stoletje.

Če na koncu povzamemo vse pojave na ozemlju, ki pripadajo po elementih materialne kulture vzhodnemu kulturnemu krogu, lahko ločimo v časovnem merilu dve fazi, starejšo, ki naj bi v glavnem zajela skupino s keramiko in mlajšo z elementi belobrdske skupine. Ali se ta skupina širi tudi v jugovzhodnem delu Slovenije ter se z uhani z vertikalno vdetimi jagodami formira v neko podskupino iste kulture — kot na območju zahodne Bosne, bodo pokazale bodoče raziskave.

RÉSUMÉ

Esquisse culturelle et temporelle du haut moyen âge slave sur le territoire de la Slovénie

Dans ce traité l'auteur essaie de présenter un tableau synthétique de la culture matérielle du haut moyen âge slave sur le territoire slovène.

D'après les découvertes culturelles fermées il été établi que dans cette période la partie occidentale de la Slovénie appartenait au cercle culturel carantanien, et la partie orientale au cercle qui s'étend à l'est de la sphère slovène. Les découvertes du cercle carantanien sont représentées par les groupes de Carantanie (Pl. 2, 3, 4: 2—8) et de Köttlach (Pl. 4, 5). Dans cette partie, en même temps dans des ensembles culturels fermés se manifestent en tant que groupe séparé encore des tombes à mobilier sous forme de vase en céramique. La séparation de ce groupe du cercle carantanien s'exprime par l'absence du petit

⁴³ St. Škaler, Neviodunum v zgodnjem srednjem veku do naselitve Slovencev. Neviodunum (1961) 41 ss.

⁴⁴ P. Korošec, Arh. vestnik (v pripravi za tisk).

⁴⁵ P. Korošec, Zgod. časopis (v tisku).

vase dans les tombes à éléments de Carantanie ou de Köttnach. Culturellement, le groupe carantanien se lie aux éléments plus anciens des territoires des Alpes Orientales et du Danube moyen, à la différence du groupe de Köttnach, qui est lié génétiquement au fondement carantanien. La boucle d'oreille en forme de croissant, exécutée en filigrane (Pl. 1), que se manifeste dans les tombes à céramique, tire son origine du territoire du Bassin Danubien moyen. Elle indique à la fois la voie par laquelle ce groupe arrive au territoire des Alpes Orientales. Chronologiquement, par les facteurs stratigraphiques et autres sont attestées dans le cercle carantanien deux phases temporelles. A la plus ancienne appartiennent les groupes carantanien et à céramique, à la plus jeune le groupe de Köttnach.

A la différence de la partie occidentale, la partie orientale, bien qu'elle soit moins recherchée, présente une image culturelle plus compliquée. D'après les découvertes effectuées jusqu'à présent, dans cette partie, à côté du groupe de Belobrd on distingue encore le groupe à céramique, et quelques autres groupes qui ne font pas partie de son cercle. Un groupe particulier est probablement formé par les inventaires funéraires avec des boucles d'oreilles à perle enfilée horizontalement, qui ont des analogies authentiques dans les exemples similaires du territoire de la Bosnie Occidentale. L'origine de ces boucles d'oreilles doit probablement être cherchée dans la culture matérielle dalmate. De même, un habitat culturel entièrement séparé est indiqué par la nécropole de Turnišče près de Ptuj, pour laquelle cependant nous n'avons pas pour le moment de matériaux comparatifs. Parmi les groupes culturels séparés, selon l'auteur, se rangent les découvertes du groupe de la Grande Moravie, qui pour le moment n'est connu que par la nécropole du château de Ptuj.

Tandis que l'auteur suppose que le cercle carantanien s'est formé sur le territoire des Alpes Orientales, les découvertes de la partie orientale de la Slovénie appartiennent au cercle qui s'est formé hors de ses frontières. Grâce à la chronologie bien établie du cercle carantanien, le cercle culturel oriental sur le territoire de la Slovénie peut aussi se diviser en deux phases, dont la plus ancienne est chronologiquement parallèle à la période avaro-slave, alors que le plus jeune appartient au temps qui suit celle-ci. A la phase plus ancienne on peut aussi dans cette partie attribuer pour le moment le groupe à céramique, bien qu'il n'ait pas été établi s'il a été l'unique expression culturelle de cette période. Dans la phase plus jeune, l'auteur range le groupe de Belobrd.

Sur la base de faits particuliers, l'auteur conclut que le groupe à céramique est présent sur le sol slovène depuis le peuplement slave et qu'il dure jusqu'à l'apparition des boucles d'oreilles en forme de croissant, qui ont servi comme modèles pour la formation des boucles d'oreilles de Köttnach. Avec le mobilier funéraire dans lequel se manifestent les éléments de Köttnach et de Belobrd, il est établi qu'avec l'apparition des colliers à pendeloques en deux parties cesse le groupe de Köttnach. Ce dernier groupe aurait donc duré du milieu du 9e à la fin du 10e siècle. Comme cependant dans le cercle culturel carantanien après le groupe de Köttnach on n'en arrive pas à un développement culturel ultérieur, sur son territoire pénètre alors la phase plus jeune du groupe de Belobrd. L'auteur estime que seules les recherches futures montreront le rapport culturel et chronologique des découvertes du sud-est et autres en dehors de ces groupes.